

Fungování církevních soudů v trestních věcech

Ignác Antonín Hrdina*

ÚVODEM

Je to již podruhé, co se zabývám přiblížením současné církevní justice naší odborné právnické veřejnosti. Poprvé se tak stalo roku 1999 v časopisu Právník v článku nadepsaném Církevní soudy – k čemu dnes?¹ A je třeba říci, že svůj osvětový úkol článek splnil; sám nynější ředitel Ústavu státu a práva AV ČR JUDr. Jan Bárta, CSc. v reakci na tento článek poněkud překvapivě doznal, že se o existenci nějakých církevních soudů dověděl právě až z něj.² Tento článek se však týkal jen kanonického řádného řízení sporného (tedy kanonickou obdobou našeho občanskoprávního řízení), jmenovitě v manželských věcech, které tvoří převážnou část agendy církevních soudů. Podnět k jeho sepsání byl tehdy aktuální – soudci senátu církevního soudu se měli ocitnout na lavici žalovaných v občanskoprávním řízení, protože prý svým rozsudkem poškodili dobrou pověst jedné ze stran sporu. Na tento článek proto případně zájemce tímto odkazuji. Čtenář se v něm však nic nedočte o dalším předmětu činnosti církevních soudů, a sice o rozhodování trestních záležitostí. Tento deficit

* Prof. JUDr. Ignác Antonín Hrdina, DrSc., O.Praem, Katedra právních dějin, FPR ZČU v Plzni, katedra pastorálních oborů a právních věd, Katolická teologická fakulta UK Praha, předseda Metropolitního církevního soudu.

¹ Vol. 138 (1999), no. 4, s. 342–352 (též na www.casopispravnik.juristic.cz).

² BÁRTA, Jan, Ochrana osobnosti s ohledem na soudy myslivecké a soudy církevní, Právník, teoretický časopis pro otázky státu a práva, vol. 140 (2001), no. 3, p. 261.

má odstranit právě tato stať, která se zaměří mimo jiné na rozdíly v kanonickém a světském trestním řízení.

TRESTNĚPRÁVNÍ PRAVOMOC A PŮSOBNOST CÍRKEVNÍCH SOUDŮ

Praxe ukládání trestů neposlušným členům církevních obcí, považovaná vždy za poslední prostředek nápravy (ultima ratio), sahá až do dob apoštolů a je dosvědčena už v Novém zákoně. Vždy šlo ovšem o tresty zásadně duchovní povahy, které většinou nekolidovaly s tresty ukládanými světskou mocí. A protože nejvíce povinností je církevním právem uloženo duchovním (klerikům), popř. řeholníkům, byli to právě oni, kteří nejčastěji stáli jako obžalovaní před církevním soudem pro jejich neplnění. A tak, jak se postupem doby (v souvislosti s procesem klerikalizace církve) duchovní stávali v křesťanstvu privilegovanou vrstvou, tak se součástí jejich privilegovanosti stávala i výsada, že bývali i za ryze světské delikty souzeni nikoli světskou, nýbrž církevní mocí – tedy církevními soudy; šlo o tzv. „privilegium soudu“ (privilegium fori). Toto privilegium (stejně jako privilegovanost duchovenstva vůbec) vzalo postupem doby za své. Co však zůstalo je fakt, že právě duchovní a řeholníci (tedy nikoli „laici“) představují mezi obžalovanými drtivou většinu, třebaže ocitnout se před trestním senátem církevního soudu může podle platné kanonickoprávní úpravy zásadně každý katolický křesťan, tedy i laik.³ Většina církevních trestů

³ Viz kán. 1 a 1311 Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., vyhlášeného roku 1983 (dále jen „CIC“, český překlad viz

také může postihnout právě jen duchovní a řeholníky – jde o všechny tresty pořádkové,⁴ a z nápravných trestů⁵ suspenze, takže laik může být potrestán jedině nápravnými tresty exkomunikace nebo interdiktů.

První odchylku v kanonickém trestním řízení, která představuje problematický průlom do principu legality, nalezneme v kán. 1401 odst. 1 CIC, podle něž předmětem kanonického trestního řízení může být nejen „porušení církevních zákonů“, nýbrž také „každé hříšné jednání, pokud se týká určení zavinění a uložení církevních trestů“. Odhlédneme-li od toho, že pojem hřích představuje neprávni kategorii, tato málo transparentní norma evokuje dojem (bohužel správný), jako by mohl být uložen trest i za jednání, jehož znaky nejsou popsány v trestním zákoně. Potvrzuje to i hmotněprávní tzv. „obecná norma“ kán. 1399 CIC, umístěná na konci zvláštní části kanonického hmotného trestního práva v šesté knize Kodexu kanonického práva, podle níž může být uložen spravedlivý trest nejen za naplnění skutkové podstaty trestního zákona,⁶ nýbrž i za jiné vnější porušení Božího nebo kanonického zákona za předpokladu, že toto „porušení vyžaduje trest a [současně] naléhá nutnost předejít nebo napravit pohoršení.“ Jde o nešťastné prolomení principu „nullum crimen sine lege“, který v návaznosti na Cesara Beccariu⁷ postuloval už na samém počátku 19. stol. německý profesor trestního práva Paul Johann Anselm Feuerbach.⁸ Ke cti

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon 1994, ISBN 80-7113-082-6). Laikem zde míním osobu, která není ani duchovním (tj. alespoň jáhnem) ani řeholníkem. Jinak pro souzení deliktů řeholníků jsou příslušní zásadně jejich představení podle norm práva.

⁴ Kán. 1336–1338 CIC; mezi pořádkové tresty patří: 1) zákaz nebo příkaz pobývat na určitém místě nebo území (tzv. konfinace), 2) zbavení moci, úřadu, úkolu, práva, privilegia, zmocnění, výhody, titulu a vyznamenání, 3) zákaz vykonávat co je uvedeno sub 2), nebo zákaz toho na určitém místě nebo mimo určité místo, 4) trestní přeložení na jiný úřad a 5) propuštění z duchovenského stavu.

⁵ Kán. 1331–1335 CIC; nápravnými tresty jsou exkomunikace, interdikt a suspenze.

⁶ Kanonické trestné činy jsou soustředěny zejména v tzv. zvláštní části trestního zákoníku, tj. v kán. 1364–1398 šesté knihy Kodexu, podle tzv. skupinových skutkových podstat do šesti statí, a sice: I. trestné činy proti náboženství a jednotě církve, II. trestné činy proti církevním představeným a svobodě církve, III. trestné činy uchvácení církevních úřadů a trestné činy spojené s jejich výkonem, IV. trestné činy nepravdivého udání a padělání listin, V. trestné činy proti zvláštním povinnostem a VI. trestné činy proti lidskému životu a svobodě. Většina tam uvedených trestných činů má však spíše povahu disciplinárních deliktů. Vedle Kodexu kanonického práva obsahují trestněprávní normy i některé další zákony – např. zákon Jana Pavla II. o papežské volbě Universi Dominici gregis z roku 1996 nebo motu proprio téhož papeže Ad tuendam fidem z roku 1998 a další.

⁷ Dei delitti e delle pene (kap. 4), 1764.

⁸ Lehrbuch des gemeinen, in Deutschland geltenden peinlichen Rechts, Giessen 1801.

církevní justice budiž řečeno, že se tohoto ustanovení v praxi neužívá.

PŘÍPRAVNÉ TRESTNÍ ŘÍZENÍ

Tak, jak je tomu ve světském trestním řízení, rozpadá se i kanonický trestní proces do dvou etap: do přípravného řízení,⁹ jež je vždy řízením správním, a do vlastního nalézacího řízení před soudem (neprobíhá-li vůbec celý trestní proces před orgánem veřejné církevní správy).

Kdykoliv se ordinář¹⁰ alespoň s jistou dávkou pravděpodobnosti doví, že byl spáchán trestný čin, diskrétně předběžně zjistí nebo dá zjistit rozhodné skutečnosti, okolnosti a příčetnost podezřelého, pokud nemá za to, že toto šetření je nadbytečné. Vždy přitom má brát ohled na dobrou pověst podezřelého, který se o tomto šetření vůbec nemusí dovědět. Kanonické právo trestní tedy nezná kategorii „obviněný“. Toto šetření není důkazním řízením, proto je jeho právní úprava tak kusá – stanoví se vlastně jen tolik, že ten, kdo za ordináře vede šetření (tzv. auditor neboli vyšetřující soudce), nesmí být v této záležitosti soudcem ve věci samé, pokud věc bude rozhodovat soud.

Princip oficiality při stíhání a trestání trestných činů neplatí v kanonickém právu striktně – naopak kán. 1341 výslovně stanoví, že ordinář se postará o zahájení trestního řízení jen tehdy, když seznal, že „ani bratrským napomenutím ani důtkou ani jinou cestou pastorační péče nelze dostatečně napravit pohoršení, obnovit spravedlnost a napravit viníka“. Pokud v důsledku trestného činu vznikla škoda (damnum), má podle kán. 1718 § 4 CIC ordinář zvážit, zda by namísto neúčinného soudního řízení nebylo vhodnější, aby se souhlasem stran (tj. v tomto případě pachatele trestného činu a poškozeného) on sám nebo vyšetřující soudce rozhodl otázku škody „podle zásady dobra a spravedlnosti“ (ex bono et aequo).

Nakolik má však ordinář za to, že zahájení trestního řízení vůči podezřelému je nejen možné (že tedy pachatel např. není deliktně nezpůsobilý), nýbrž také vhodné, musí v tomto momentě rozhodnout, jakého typu soudního řízení se použije. Obecně platí, že by trestní řízení až do vynesení pravomocného rozsudku (nikoli však eventuelní řízení vykonávací) měl provádět církevní soud. Nicméně kán. 1342 § 1 CIC dosti blahovolně připouští, že existují-li „spravedlivé důvody“ (iustae causae) bránící v řízení soudním, a ony se vždycky nějaké najdou, je možno uložit trest v řízení mimo soudním, tedy správním. Tohoto ustanovení je ke škodě

⁹ To je upraveno v sedmé knize Kodexu v kán. 1717–1719.

¹⁰ Tj. v místních církvích zpravidla diecézní biskup; nikoli ovšem např. generální vikář, který je sice také ordinářem, ale pouze s výkonnou (nikoli soudní) mocí (kán. 134 § 1 CIC).

věci v praxi značně nadužíváno. Jakkoliv je sice správné řízení (i trestní) oproti soudnímu značně rychlejší a méně formální, přesto má svá úskalí: jednak trestající ordinář musí dodržet všechny meritorní normy předepsané pro trestní proces soudní, a protože nebývá právníkem, často kvůli čistě procesním pochybením s trestním dekretem neuspěje v odvolacím stupni; jednak je to právě ordinář, který nejednou musí v souvislosti s trestným činem svého podřízeného čelit nepříjemným otázkám médií, vypovídat před státními orgány apod. – a jak je potom možné žádat od něj nestranné rozhodnutí, když je „soudcem i stranou v téže věci“ (*judex et pars in eadem causa*)? V případě řízení soudního obojí toto riziko pochopitelně odpadá. Trestání ve správním řízení není neznámé ani světskému právu, omezuje se však na méně závažné delikty (u nás na přestupky a ostatní správní delikty).

Pokud tedy ordinář shledal ony „spravedlivé důvody“, které brání soudnímu řízení, oznámí pachateli žalobu, v níž jsou navrženy důkazy, a spolu se dvěma přísedícími (*asesory*) provede důkazní řízení, přičemž obžalovaný musí mít možnost hájit se stejným způsobem jako před soudem. Po skončení důkazního řízení vydá ordinář správní rozhodnutí, které musí být po stránce právní i skutkové alespoň stručně odůvodněno. Proti tomuto rozhodnutí existuje řádný opravný prostředek, a sice správní odvolání (tzv. hierarchický *rekurz*) ke Kongregaci pro klérus.

PRŮBĚH VLASTNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ TRESTNÍHO

Jestliže však ordinář rozhodne (což by mělo být pravidlem), že věc má být projednána a rozhodnuta církevním soudem, předá akta předběžného šetření ochránci spravedlnosti (*promotor justitiae*)¹¹ k podání žaloby příslušnému soudu – tím je z hlediska věcné působnosti zásadně diecézní soud, zatímco místní příslušnost je alternativní (fakultativní): žalobu lze podat buď podle obecného hlediska k soudu bydliště obžalovaného (*locus domicilii partis conventae*), anebo k soudu místa, v jehož obvodu byl spáchán trestný čin (*locus delicti commissi*). Řízení pak pokračuje podle obecných norem pro řádné řízení sporné (kán. 1501–1655 CIC), není-li pro trestní řízení stanovena zvláštní právní úprava nebo nebrání-li tomu povaha věci (kán. 1728 § 1 CIC). Z nařízení nebo se souhlasem ordináře, z jehož rozhodnutí bylo trestní řízení zahájeno, může ochránce spravedlnosti v kterémkoli stádiu řízení vzít žalobu zpět, pokud s tím souhlasí obžalovaný.

¹¹ Ten je v kanonickém trestním řízení obdobou státního zastupce; jinak je mu svěřen dozor nad veřejným prospěchem církve v soudním řízení, takže jeho role se podobá spíše prokurátorovi za socialistického práva.

Trestní záležitosti soudí zásadně *samosoudce*, pokud diecézní biskup v obtížnějších či důležitějších věcech nerozhodne, že věc má soudit tříčlenný nebo i pětičlenný senát. Jinak senátu složenému ze tří soudců je vždy vyhrazeno projednávání trestných činů, za něž lze uložit trest propuštění z duchovního stavu nebo trest exkomunikace.

Soud nejprve přezkoumá svou příslušnost, náležitost žaloby a procesní způsobilost obžalovaného, a poté, neshledá-li žádné překážky, žalobu ochránce spravedlnosti svým dekretem (*decretum*)¹² formálně přijme. Z podezřelého se tak stává obžalovaný, který má nejen právo, ale i povinnost mít advokáta – pokud si ho ve lhůtě stanovené soudem nezvolí sám, ustanoví mu ho soud (obhajoba advokátem je tedy v každém trestním řízení obligatorní).

Řízení je (tak jako zásadně každý kanonický proces) neveřejné a písemné. Neveřejnost má chránit obžalovaného před zvědavostí nepovolovaných osob a znamená, že u provádění důkazů (i jiného soudního jednání) smí být vedle vyšetřujícího soudce, notáře a vyslychané osoby pouze advokát obžalovaného. Písemností (oproti ústnosti řízení) se rozumí zásada *quod non est in actis, non est in mundo* („co není ve spisu, jako by neexistovalo“), podle níž veškeré výpovědi procesních stran (tj. ochránce spravedlnosti a obžalovaného) i svědků se zaznamenávají v plném rozsahu; to umožňuje případnou dobrou následující kontrolu postupu soudu prvního stupně odvolacím soudem. V kanonickém řízení se tedy neuplatňuje tzv. konfrontační princip.

Po předvolání obžalovaného může soud (a to kdykoli v průběhu řízení) přikročit k tzv. předběžnému opatření, jímž k zabránění pohoršení, ochraně svobody svědků nebo k zabezpečení průběhu spravedlivého procesu může zakázat obžalovanému výkon církevní služby, zastávání církevního úřadu apod. Úvodní fáze řízení končí formalizovaným stanovením předmětu sporu (jde o upravenou římskoprávní litiskontestaci), která je v trestním procesu skutečnou formalitou, protože si lze jen obtížně představit, že by byl dekretem soudu předmět sporu stanoven jinak, než jak zní petit žaloby.

Po této úvodní fázi následuje důkazní řízení. Je možno použít jakýchkoli důkazních prostředků za předpokladu, že jsou zákonné. Kodex výslovně upravuje výslech stran, výslech svědků, listinné důkazy, důkazy vedené znaleckým posudkem a soudní ohledání místa či věci. Obžalovaný není povinen k trestnému činu se doznat a nemůže mu být uložen přísežný výslech. Avšak i kdyby se obžalovaný ke spáchání trestného činu doznal, nestačí to jako plnohodnotný důkaz; neplatí tedy to, co ještě dlouho platilo ve světském trestním procesu, že totiž doznání je „korunou důkazů“ (*corona probationum*) – vina mu musí být dokázána. Také v kanonickém

¹² Tyto dekrety jsou obdobou usnesení u světských soudů; jde o rozhodnutí procesní povahy, která nerozhodují ve věci samé.

řízení platí zásada volného hodnocení důkazů, že totiž soudce hodnotí důkazy podle svého svědomí, s mírnou modifikací v nečetných případech, kdy právní normy samy hodnocení důkazů upravují.

Po skončení důkazního řízení přikročí soud k tzv. zveřejnění soudních akt, spočívající v tom, že se procesním stranám a advokátovi obžalovaného umožní, aby nahlédly do soudního spisu a popřípadě navrhly doplnění dokazování. Jestliže žádná ze stran provedení důkazů ve stanovené lhůtě nenavrhne, soudce vydá dekret o tzv. uzavření záležitosti (*conclusio in causa*), jímž prohlásí, že považuje záležitost za dostatečně objasněnou.

Po uzavření záležitosti následuje třetí etapa řízení, a sice podání obhajob a námitek (zásadně písemných) procesními stranami soudu. Protistrana s nimi musí být obeznámena a má právo v soudem stanovené lhůtě na ně reagovat. Jde o jejich procesní oprávnění, jehož nemusejí využít. Obžalovaný nebo jeho advokát má vždy právo na tzv. poslední slovo.

Považuje-li samosoudce z provedených důkazů a následných obhajob a námitek věc za dostatečně objasněnou, přikročí k rozhodnutí a vypracování rozsudku (*sententia*), jež je poslední fází trestního řízení. Rozhoduje-li ve věci senát, odebere se k poradě k neveřejnému vynesení rozsudku, na níž každý z členů senátu přinese své písemné votum (tj. návrh na rozhodnutí). Rozsudek však nemusí být v trestním řízení vyneseno až tehdy: podle výslovného ustanovení zákona (kán. 1726 CIC) může soudce „v kterémkoli stupni nebo stavu trestního řízení“ vynést osvobozující rozsudek, jestliže má za zřejmě prokázané, že obžalovaný trestný čin nespáchal nebo že trestní žaloba byla promlčena – obecná promlčecí (ve skutečnosti však prekluzivní) lhůta je tříletá.

Rozsudek musí svým výrokem (*enunciátem*) meritorně rozhodnout spor, tj. dát odpověď na otázku stanovenou v dekretu o předmětu sporu, a shledá-li obžalovaného vinným, rozhodnout také o trestu, dále musí obsahovat skutkové i právní odůvodnění výroku a konečně rozhodnutí o nákladech řízení. Zákon požaduje, aby soudce pro vynesení rozsudku získal vždy mravní jistotu o rozhodované věci, a to z akt řízení a důkazů. To je však nepřesná formulace, protože se může stát (jak to konečně i sám zákon v kán. 1608 § 4 CIC předpokládá), že soudce si při nejlepší vůli z důkazního řízení tuto jistotu opatřit nemohl – že tedy přetrvává skutková pochybnost (*dubium facti*); v takovém případě musí prohlásit, že „právo žalobce“ (zde ochránce spravedlnosti) „je nejisté“ a musí vynést osvobozující rozsudek. I v kanonickém právu totiž platí bezvýhradně princip *in dubio pro reo* („v pochybnosti je nutno rozhodnout ve prospěch obžalovaného“).

Následně se rozsudek „zveřejní“ (*publicatur*), což neznamena nic jiného, než že se jeho písemné vyhotovení zašle procesním stranám, resp. jejich advokátům, čímž nabyde účinnosti.

Obě strany, pokud se cítí rozsudkem poškozeny, mohou tuto účinnost prolomit a napadnout jej v patnáctidenní prekluzivní lhůtě řádným opravným prostředkem, a sice odvoláním (*appellatio*). Ochránce spravedlnosti tak může učinit, pokud má za to, že nebylo dostatečně napraveno pohoršení a obnovena spravedlnost. Může tak učinit i obžalovaný, a to nejen jde-li o odsuzující rozsudek ukládající trest, nýbrž i o osvobozující rozsudek, který ovšem konstatoval vinu a neuložil trest jen proto, že trestní postih byl dán na uvážení soudci (tak v případě tzv. fakultativních trestů), nebo protože soudce použil moderačního oprávnění, např. jelikož se viník napravil a napravil i pohoršení, nebo byl-li za týž čin dostatečně potrestán světským soudem, popř. existovala-li na jeho straně polehčující okolnost a soudce má za to, že je možno postarat se o jeho nápravu i jinak. Pokud marně uplyne lhůta pro podání odvolání, nastupuje nevyvratitelná právní domněnka, že se procesní strana práva na odvolání vzdala.

Odvolání má jednak účinek devolutivní, tzn. odsouvá věc k vyšší instanci, jednak suspensivní (odkladný), který neumožňuje výkon rozhodnutí, dokud rozsudek není odvolací instancí potvrzen. Odvolání lze se souhlasem soudu vzít zpět. Pokud se odvolal ochránce spravedlnosti soudu prvního stupně, může vzít odvolání zpět i ochránce spravedlnosti odvolacího soudu.

O odvolání proti rozsudku diecézního soudu rozhoduje v druhé instanci zásadně soud metropolitní, nicméně je možno odvolat se přímo k soudu Římské roty – ta vyřizuje odvolání přednostně, pokud se druhá strana odvolala k soudu metropolitnímu.¹³ Přednostně ovšem neznamena rychle; a tak se k Rotě obvykle odvolávají starší obžalovaní, kteří mají oprávněnou naději, že spor skončí dříve jejich smrtí, než by odsuzující rozsudek nabyl právní moci.

U odvolacího soudu se koná řízení zásadně stejným způsobem jako v prvním stupni; avšak není-li nutno doplnit dokazování, po litiskontestaci se ihned přistoupí k obhajobám a námitkám a následně k vynesení rozsudku. Odvolací soud může rozsudek buď potvrdit, anebo jej změnit, a to zcela nebo zčásti, tedy postupovat podle apelačního, resp. reformačního principu. Nemůže však postupovat podle kasačního principu, tj. rozsudek instančně nižšího soudu zrušit a věc mu vrátit k novému projednání s připojením vlastního právního názoru.

Rozsudek lze ovšem napadnout nejenom odvoláním, nýbrž také (a to samostatně nebo i spolu s odvoláním) tzv. stížností na neplatnost rozsudku neboli zmateční

¹³ Platné kanonické právo stanoví tzv. dělený odvolací systém, což znamená, že odvolání se má podat jednak v patnáctidenní lhůtě soudu a quo, jednak do měsíce ode dne tohoto podání je „provést“ (*prosequi*) podáním soudu ad quem. To se však v soudní praxi obecně ignoruje (a i Římská rota to toleruje), a také v poučení o odvolání se obvykle uvádí jen to, že odvolatel může podat odvolání k soudu vyššího stupně prostřednictvím soudu, který napadený rozsudek vynesl.

stížností, směřující proti vadám v řízení (error in procedendo). Rozlišují se vady nenapravitelné, např. že někdo jednal jménem druhého bez zákonného zmocnění nebo že některé ze stran bylo odepřeno právo na obhajobu (ty je možno uplatnit formou námítky kdykoli), nebo napravitelné, např. že rozsudek není odůvodněn nebo že neobsahuje právem stanovené podpisy (takové vady je třeba „reklamovat“ do tří měsíců od doručení rozsudku). Podle toho může zmateční stížnost směřovat jak proti pravomocnému rozsudku, tak proti rozsudku, který ještě v právní moci není. Aktivně legitimován je jak ochránce spravedlnosti, tak obžalovaný.

A jak už je z toho, co bylo řečeno, zřejmé, rozsudek není definitivní (a tím ani vykonatelný), dokud nenabyde tzv. právní moci, která mu propůjčuje relativní nezměnitelnost (teprve tehdy se z obžalovaného stává odsouzený, samozřejmě za předpokladu, že výrok rozsudku je odsuzující). Pravomocným se stane rozsudek tehdy, jestliže byly mezi týmiž stranami vyneseny dva shodné rozsudky o stejném požadavku a z téhož žalobního důvodu, dále pokud ve stanovené lhůtě nebylo podáno odvolání nebo po jeho podání bylo vzato zpět, popř. jestliže v odvolacím stupni řízení zaniklo pro nečinnost procesních stran.¹⁴ Právní moc rozsudku zakládá překážku věci pravomocně rozsuzované (res iudicata), takže o této věci zásadně nelze u soudu znovu jednat.

Výjimku by představovalo podání tzv. mimořádného opravného prostředku, který směřuje proti pravomocnému rozhodnutí (právě proto se nazývá – na rozdíl od odvolání – mimořádným), jímž je v kanonickém procesu návrat do právně původního stavu neboli restituce (restitutio in integrum). Tímto opravným prostředkem lze brojit proti rozsudku, který je zřejmě nespravedlivý proto, poněvadž se buď zakládá na důkazech, které byly později shledány nepravdivými (a právě o ně se opírá výrok rozsudku), nebo poněvadž byly objeveny listiny, které nepochybně dokazují nové skutečnosti vyžadující opačné rozhodnutí, nebo byl-li rozsudek vynesena na základě podvodu jedné procesní strany, dále bylo-li opomenuto nějaké hmotněprávní ustanovení zákona týkající se věci samé a konečně byl-li by rozsudek v rozporu s dřívějším pravomocným rozhodnutím v téže věci (tj. bylo-li by jednáno navzdory překážce rei iudicatae). V těchto posledně uvedených dvou případech se opravný prostředek podává nikoli u soudu, který rozsudek vynesl, nýbrž u soudu odvolacího.¹⁵ I v případě re-

stituce je k podání žádosti aktivně legitimován jak ochránce spravedlnosti, tak odsouzený, a pro podání je stanovena tříměsíční subjektivní lhůta, která počíná běžet od seznání rozhodné skutečnosti. Podání žádosti má suspensivní účinky, tj. odkládá výkon pravomocného rozsudku, pokud už nebyl zahájen. Je-li žádost o restituci připuštěna, soudce zruší dekretem svůj původní rozsudek a ve věci rozhodne znovu.

Pokud byla trestným činem někomu způsobena škoda, může se poškozený připojit k trestnímu řízení svou žalobou o náhradu škody způsobené trestným činem, avšak pouze v řízení před soudem prvního stupně. Toto tzv. adhézní řízení by však někdy mohlo mít za následek značné průtahy vlastního trestního řízení (zvláště není-li výše způsobené škody evidentní a nesporná), proto může soudce řízení o škodě odročit až na dobu po vnesení rozsudku, rozhodujícího o vině a trestu. Toto řízení musí soudce (přirozeně z podnětu poškozeného) provést i tehdy, je-li jeho rozsudek napaden odvoláním nebo byl-li obžalovaný osvobozen z důvodu, který ho nezbavuje odpovědnosti za náhradu způsobené škody.

VÝKON ROZSUDKU

Výkon rozsudku pojmově předpokládá, že v jeho enuciátu je někomu (v našem případě odsouzenému) uložena nějaká povinnost, která pravidelně spočívá v nutnosti něčeho se zdržet (omittere) – např. přístupu ke svátostem, nebo něco strpět (pati) – např. pobyt na přikázaném místě. Kanonické právo nezná tresty majetkového charakteru, v rozsudku však může být uložena povinnost k náhradě škody (tedy dare), která může být též exekučně vymáhána. Výkon rozhodnutí tedy per definitionem nepřipadá v úvahu u osvobozujících rozsudků, jestliže činem nebyla způsobena škoda.

Avšak ani ne každý odsuzující rozsudek je možno takto vykonat, protože účinky výkonu mnohdy nastanou automaticky už spolu s právní mocí rozhodnutí. Tak např. je-li někdo odsouzen ke ztrátě církevního úřadu či privilegia, ztrácí tento úřad nebo privilegium v momentu, kdy odsuzující rozsudek nabyde právní moci, a na rozsudku není co vykonávat.

Ve světském právu je i vykonávací řízení svěřeno soudům. V kanonickém právu je však výkon rozhodnutí svěřen moci výkonné, konkrétně diecéznímu biskupovi místa soudu, který v trestní věci rozhodoval,¹⁶ a ten postupuje v řízení správním (obdobně o prominutí celého trestu nebo jeho části rozhoduje v kanonickém právu vždy moc výkonná, nikoli soudní).

Předpokladem výkonu rozhodnutí je právní moc rozhodnutí. Předběžná vykonatelnost, kterou zná kanonické řízení sporné, v trestním řízení nepřipadá v úva-

¹⁴ Kodex uvádí v kán. 1641 odst. 4 ještě další případ, a sice byl-li vynesena meritorní rozsudek, proti němuž se nelze odvolat; takový rozsudek by však musel vynést papež nebo Nejvyšší soud Apoštolské signatury, což se v praxi stává zcela výjimečně.

¹⁵ To má svou procesní logiku: zatímco v předcházejících třech případech je nespravedlnost rozsudku důsledkem náhody nebo podvodu jedné ze stran, v posledně uvedených dvou případech se na ní podílí chybné rozhodnutí soudu; proto by nebylo správné, aby takto pochybyvší soud o připuštění restituce rozhodoval.

¹⁶ V případě řeholníků představenému, který vynesl rozhodnutí.

hu. Je obvyklé, že soudce vydá o výkonu rozsudku rozhodnutí, nicméně kanonické právo připouští možnost, že rozhodnutí o výkonu rozsudku (přirozeně pokud to povaha povinnosti připouští) může být zahrnuto již do rozsudku samého. Tak např. lze si dobře představit, že odsuzující rozsudek, který delikventovi ukládá trest konfinace, současně rozhodne, od kdy a kam se má odsouzený odebrat. Přirozeně není možné užít při výkonu trestu tzv. přímého donucení, s nímž nutně počítá světské trestní právo. Kanonické právo předpokládá dobrovolnou akceptaci uložené sankce (a tak tomu také v praxi většinou bývá) a má své prostředky, jak postupovat v případě, že odsouzený by výkon trestu mařil – vedle samostatné skutkové podstaty kán. 1393 CIC, která toto jednání postihuje, může jít v krajním případě o exkomunikaci, u duchovních také o propuštění z duchovního stavu.

PROHLÁŠENÍ TRESTU

Pojednání o kanonickém trestním řízení by nebylo úplné, pokud by nebylo alespoň stručně zmíněno tzv. prohlášení trestu (*declaratio poenae*). Jde o institut vlastní pouze kanonickému právu, které rozlišuje obor vnější (*forum externum*), tedy dokazatelný, na němž se odehrává drtivá většina právního dění, a obor vnitřní (*forum internum*) čili obor svědomí (*forum conscientiae*). Standardním postupem je, že trest je soudem uložen po provedeném trestním řízení; jde o tzv. ukládané tresty (*tresty ferendae sententiae*). Avšak kanonické trestní právo (ovšem jen západní, nikoli právo východních katolických církví) zná výjimečné případy, kdy trest, a to výlučně nápravný trest, postihuje pachatele bez rozhodnutí soudu už spácháním samotného trestného činu (*ipso facto*); jde o tzv. samočinné tresty (*tresty latae sententiae*). Je evidentní, že takové tresty, které zpravidla brání přístupu ke svátostem, vážou pachatele pouze v jeho svědomí. Může se však někdy stát, že je-li pachatelův trestný čin veřejně známý a buď u věřících pohoršení, přikročí církevní autorita k tomu, že trest, do něž pachatel již *ipso facto* upadl, nechá soudně prohlásit čili deklarovat (jde např. o případy, kdy známý teolog veřejně odpadne od katolické církve a dopustí se tedy trestného činu apostaze trestaného samočinnou exkomunikací). V takovém případě probíhá celé trestní řízení způsobem, jak byl výše popsán, s cílem prokázat, že byl spáchán trestný čin a že za něj obžalovaný odpovídá. Rozdíl je pouze v tom, že výrok rozsudku trest neukládá, nýbrž prohlašuje (deklaruje) neboli autoritativně stvrzuje, že pachatel do toho kterého trestu upadl. Má tedy význam nikoli konstitutivní (jako mají rozsudky ukládající trest), nýbrž deklaratorní, a také jeho účinky se vztahují k době, kdy byl trestný čin spáchán a kdy tedy pachatele samočinný

trest postihl (= *ex tunc*), nikoli k době, kdy rozsudek nabyl právní moci (= *ex nunc*).

Sama koncepce samočinných trestů je však z hlediska právní jistoty problematická, jakkoli je v latinské církvi tradiční. Podle Kodexu (kán. 1318) jsou tyto tresty stanoveny za trestné činy, které „buď mohou způsobit závažnější pohoršení, nebo nemohou být účinně postihovány tresty, které jsou účinné až po odsuzujícím rozhodnutí“. Pokud jde o první z případů (závažnější pohoršení), nic nebrání tomu, aby proběhlo řádné trestní řízení s vynesením odsuzujícího rozsudku. V druhém případě (nemožnost účinného stíhání) půjde zejména o trestné činy, které nejsou veřejně známy. Tehdy ovšem není z pochopitelných důvodů možné zahájit ani řízení o prohlášení takových trestů, což znamená že tyto tresty vážou pachatele nadále pouze v jeho svědomí a je na něm, zda je bude respektovat a ke svátostem nebude (či navzdory trestu bude) přistupovat. Protože však přístupu ke svátostem brání ve svědomí podle kán. 916 už samo vědomí těžkého hříchu (a každý trestný čin se samočinným trestem zásadně je takovým těžkým hříchem), stačila by ke splnění účelu normativa tohoto kánonu. Navíc k posouzení toho, zda někdo upadl či neupadl do samočinného trestu, je zapotřebí širších znalostí trestního práva (tak např. podle kán. 1324 § 3 CIC nemůže věřící do samočinného trestu upadnout, svědčí-li mu některá z polehčujících okolností podle § 1 téhož kánonu – kdo z právních laiků je však zná?). Tak se stává, že se někdo mylně domnívá, že do samočinného trestu upadl, ačkoli tomu tak ve skutečnosti není. *De lege ferenda* by stálo za úvahu, zda koncepci samočinných trestů při příští rekodifikaci západního kanonického práva neopustit. Konec konců i východní katolické církve se bez nich docela dobře objedou.

ZÁVĚR

Jak z popisu průběhu trestního řízení soudního vyplývá, objevují se v něm prvky římského procesu, které buď naše právo nezná (např. tzv. sepření stran čili *litiscontestace*) nebo jen v modifikované podobě (např. *restituere in integrum versus obnova řízení*). Každé recentní soudní řízení se v kanonickém právu-Ex!!! vyvinulo z tzv. římsko-kanonického procesu, který má svůj základ v kogničním procesu římském, obohaceném o prvky vlastní kanonickému právu. Řádný kanonický proces sporný se pak stal vzorem moderního soudního řízení občanskoprávního ve většině právních systémů. Avšak také kanonické trestní řízení znamenalo v historii procesního práva nesporný pokrok; nikdy se v něm např. neužívalo tortury nebo iracionálních důkazních prostředků (*ordálů*), ale vždy se dbalo na zjištění tzv. „materiální pravdy“, zatímco důkazní prvky formálního charakteru (např. přísaha pravdomluvnosti) mívaly vždy pouze doplňkovou funkci.

Pro kanonické řízení trestní je charakteristické, že nepředstavuje nějaký samostatný typ řízení (jak je tomu dnes u nás – vedle řízení občanskoprávního), nýbrž je kanonickým řízením sporným adaptovaným v některých pasážích na trestněprávní poměry. A tak, jako celé kanonické právo, tak také a zejména právo trestní (přírozně zejména hmotné, nicméně i procesní) je neseno duchem kanonické umírněnosti (*aequitas canonica*), která při aplikaci práva chce brát maximální ohled na obžalovaného a jeho osobní poměry (viz např. široká moderační oprávnění soudce při rozhodování o uložení trestu). Sehrálo tedy významnou roli i při tom, co bychom mohli nazvat humanizací trestního práva v právních dějinách.

Summary

The text freely follows the article „Ecclesiastical Courts – Why Today?“ (Církevní soudy – k čemu dnes?) published in 1999 in the „Právník“ journal, that dealt with civil law matters, whereas this text is focused on criminal agenda of current ecclesiastical courts. The text is dealing with the question of competence, jurisdiction as well as the procedure itself. Roman law influence on canon procedure is also touched upon.